

חטאתי, עוונתי, פשעתי

מים ראשונים: נושא משיק ומשלים ל"חטאתי עוונתי פשעתי" הוא [זדונות, שגגות וזכויות](#) לו הקדשנו דף נפרד במועד זה בשנה האחרת. שני נושאים אלה, קשורים זה בזה בעבותות תשובה וכפרה. אפשר לקרוא כל אחד מהם לחוד, אך טובים השניים מן האחד והם משלימים זה את זה.

וכך היה אומר: אנא השם, חטאתי עוונתי, פשעתי לפניך ... אנא בשם כפר נא לחטאים ולעוונות ולפשעים שחטאתי ושעוונתי ופשעתי לפניך: (נוסח הוידוי של כהן גדול בסדר העבודה שבמחזור).¹

והתודה עליו את כל עונת בני ישראל ואת כל פשעיהם לכל חטאתם: (ויקרא טז כא, פרשת אחרי מות).²

מסכת יומא פרק ג משנה ח – הנוסח במשנה

בא לו אצל פרו, ופרו היה עומד בין האולם ולמזבח ראשו לדרום ופניו למערב והכהן עומד במזרח ופניו למערב וסומך שתי ידיו עליו ומתודה וכך היה אומר: אנא השם, עוונתי פשעתי חטאתי לפניך אני וביתי. אנא השם, כפר נא לעונות ולפשעים ולחטאים שעוונתי ופשעתי ושחטאתי לפניך אני וביתי.³

ספרא אחרי מות פרשה ב – שיטת ר' מאיר מול שיטת חכמים⁴

כיצד היה מתודה? אנא השם עוונתי פשעתי חטאתי לפניך אני וביתי, אנא השם כפר נא לעונות ולפשעים ולחטאים שעוונתי ופשעתי ושחטאתי לפניך אני וביתי, ככתוב בתורת משה עבדך לאמר: "כי ביום הזה יכפר עליכם לטהר אתכם מכל חטאתיכם לפני ה' תטהרו" (ויקרא טז ל). ואומר: "והתודה עליו את כל עונות בני ישראל ואת כל פשעיהם לכל חטאתם" (שם כא) - דברי רבי מאיר.⁵

וחכמים אומרים: עונות אילו הזדונות, פשעיהם אילו המרדים, חטאתם אילו השגגות.⁶ מאחר שהוא מתודה על הזדונות ועל המרדים, חוזר ומתודה על השגגות?⁷ אלא כך היה מתודה: אנא השם חטאתי עוונתי ופשעתי לפניך אני וביתי, אנא השם כפר נא לחטאים ולעוונות ולפשעים שחטאתי ושעוונתי ופשעתי לפניך אני וביתי ככתוב בתורת משה עבדך לאמר: "כי ביום הזה יכפר עליכם לטהר אתכם". ועונים אחריו: "ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד". וכן מצינו דרך כל המתוודים מתוודים. דוד אמר: חטאנו עם אבותינו העוינו והרשענו, שלמה בנו

¹ שלוש פעמים בכל ויודי כפול שלוש: הוידוי האישי-משפחתי, הוידוי לכהנים (כולל האישי-משפחתי) והוידוי לעם ישראל כולו (בשינוי ללשון רבים ובגוף שלישי: חטאו, עוון, פשעו) בזה הסדר: חטא, עוון, פשע. כך במחזור התפילה: ראו גם משפט הפתיחה לוידי על חטא: "... שתסלח לנו על כל חטאותינו ותמחל לנו על כל עוונותינו ותכפר לנו על כל פשעינו".

² אין כאן 'נוסח וידוי', אבל מפסוק מרכזי זה בתורה הקשור בעבודת יום הכיפורים במקדש, משמע בברור שהסדר הוא: עוון, פשע, חטא.

³ וכן הוא בהמשך שם, פרק ד משנה ב בוידוי על בני אהרון: "בא לו אצל פרו שנייה וסומך שתי ידיו עליו ומתודה וכך היה אומר: אנא השם עוונתי פשעתי חטאתי לפניך אני וביתי ובני אהרן עם קדושך. אנא השם, כפר נא לעוונות ולפשעים ולחטאים שעוונתי ופשעתי ושחטאתי לפניך אני וביתי ובני אהרן עם קדושך". וכן בוידוי על עוונות כל עם ישראל, בפרק ו משנה ב: "בא לו אצל שער המשתלח וסומך שתי ידיו עליו ומתודה, וכך היה אומר: אנא השם עוון פשעו חטאו לפניך עמך בית ישראל. אנא בשם, כפר נא לעונות ולפשעים ולחטאים שעוון ופשעו ושחטאו לפניך עמך בית ישראל". הנוסח הוא תמיד: עוון, פשע, חטא. כפי שגם משמע מהפסוק בתורה בפרשת אחרי מות, סדר העבודה במקדש, ולא כנוסח מחזור התפילה. מה פשר הבדלי נוסח אלה? מדוע הנוסח במחזור שונה מזה שבמשנה (ובתורה)?

⁴ מדרש ספרא זה, אותו דורשת הגמרא במסכת יומא שמובאת בסמוך, הוא המקור התנאי המרכזי לנושא שלנו. לפיכך נקצר בהערות עליו ונרחיב בנוסח הגמרא. נוסח הספרא המובא בגמרא שונה מעט מן המקור. ההרחבה החשובה בגמרא, היא שיח האמוראים על המקור התנאי. יש גם מקור תנאי שני לנושא שלנו והוא תוספתא מסכת יומא (כפורים) (ליברמן) פרק ב הלכה א. נשאר אותו למטיבי לכת ומבקשי חקר. יש גם מקבילה לנושא שלנו בתלמוד הירושלמי, מסכת יומא פרק ג הלכה ז, ונראה שהיא נוסח מקוצר של הספרא. לנו נראה שמדרש ספרא וגמרא בבלי שהבאנו הם העיקר, ואין בתוספתא כמקור תנאי, או בירושלמי כמקור אמוראי ארץ ישראלי, תוספת, חידושים, או הבדלים משמעותיים. אי לכך, נתמקד בנוסח הבבלי ובנוסח ספרא. ומטיבי לכת ייטיבו לכת.

⁵ לכאורה, מביא ר' מאיר שני פסוקים מסדר העבודה בפרשת אחרי מות המוכיחים שנוסח הוידוי הנכון הוא: עוון, פשע חטאת, כנוסח המשנה. אך באמת, רק הפסוק השני: "והתודה עליו את כל עוונות בני ישראל ואת כל פשעיהם לכל חטאתם" הוא הוכחה לשיטתו. הפסוק הראשון: "כי ביום הזה יכפר עליכם לטהר אתכם מכל חטאתיכם", פסוק המסכם את כל הפרק ואת סדר העבודה, איננו מוכיח דבר. האם משום שהוא מזכיר רק את "חטאותיכם"?

⁶ בפתח דבריהם מאושיים חכמים את הקביעה, שמקובלת על הכל, שעוון הם החטאים הקשים ביותר הנעשים בזדון, לאחר מכן באים הפשעים ומרדים ואחרי כן החטאים הנעשים בד"כ בשגגה. חטא הוא גם החטאה של המטרה. ר' מאיר מסכים גם הוא שזה הסדר מהחמור לקל. אבל האם סדר זה קובע גם את סדר הוידוי?

⁷ האם הגיוני להתוודות תחילה על החטאים הקשים?

אמר: חטאנו והעוינו והרשענו, דניאל אמר: חטאנו ועוינו והרשענו ומרדנו, אף הוא כך היה מתוודה: חטאתי ועויתי ופשעתי לפניך.⁸

מהו שמשא אמר: "נושא עון ופשע וחטאה ונקמה"⁹ ואומר: "והתוודה עליו את כל עונות בני ישראל ואת כל פשעיהם לכל חטאותם"? אלא כיון שהיה מתודה על הזדונות ועל המרדים כאילו הם שגגות לפניו.¹⁰

מסכת יומא דף לו עמוד ב – פיתוח מחלוקת ר' מאיר וחכמים והכרעה כחכמים

תנו רבנן: כיצד מתודה? עויתי פשעתי וחטאתי, וכן בשעיר המשתלח הוא אומר: "והתוודה עליו את כל עונות בני ישראל ואת כל פשעיהם לכל חטאתם" (ויקרא טז כא), וכן במשה הוא אומר: "נושא עון ופשע וחטאה" (שמות לד ז), דברי רבי מאיר.¹¹ וחכמים אומרים: עונות - אלו הזדונות, וכן הוא אומר: "הכרת תכרת הנפש ההיא עוונה בה" (במדבר טו לא).¹² פשעים - אלו המרדים, וכן הוא אומר: "מלך מואב פשע ביי" (מלכים ב ג ז) ... "לכל חטאותם" - אלו השגגות, וכן הוא אומר: "נפש כי תחטא בשגגה" (ויקרא ד ב).¹³ ומאחר שהתוודה על הזדונות ועל המרדים, חוזר ומתודה על השגגות? אלא כך היה מתודה: חטאתי ועויתי ופשעתי לפניך אני וביתי וכו'.¹⁴ וכן בדוד הוא אומר: "חטאנו עם אבותינו העוינו הרשענו" (תהלים קו ו). וכן בשלמה הוא אומר: "חטאנו והעוינו רשענו" (מלכים א ח מז). כן בדניאל הוא אומר: "חטאנו ועוינו הרשענו ומרדנו" (דניאל ט ה). אלא מהו שאמר משה: "נושא עון ופשע וחטאה"? אמר משה לפני הקב"ה: ריבונו של עולם, בשעה שישראל חוטאין לפניך ועושין תשובה - עשה להם זדונות כשגגות.¹⁵

אמר רבה בר שמואל אמר רב: הלכה כדברי חכמים. - פשיטא, יחיד ורבים הלכה כרבים! - מהו דתימא: מסתבר טעמיה דרבי מאיר, דקמסייע ליה קרא דמשה, קא משמע לן.¹⁶ ההוא דנחית קמיה דרבה, ועבד כרבי מאיר. אמר ליה: שבקת רבנן ועבדת כרבי מאיר? - אמר ליה: כרבי מאיר סבירא לי, כדכתיב בספר אורייתא דמשה.¹⁷

⁸ מדוד, שלמה ודניאל, בעקבות ההסכמה שעוון הוא הדבר הקשה ואחריו פשע וחטא, הופכים חכמים את הסדר.

⁹ נראה שהכוונה היא לדברי משה אחרי חטא המרגלים, במדבר יד יח ולא ל"ג המידות שנתגלו למשה בספר שמות לד ז פרשת כי תשא אחרי חטא העגל, שם הקב"ה הוא שאומר. ובחטא המרגלים משתמש משה במידות שנתגלו לו בנקרת הצור. ראו דברינו [שבוע מידות כנגד י"ג](#) בפרשת שלח לך. מה יעשו חכמים עם תפילה זו של משה, עם הסדר ב"ג מידות שהם בניגוד לשיטתם?

¹⁰ תשובת חכמים היא שמשעה שנסלח על החטא הקשה, כל השאר הם כבר כשגגות (סליחה בחומר וקל), אך דא עקא שזה בניגוד לשאלתם לעיל: "מאחר שהוא מתודה על הזדונות ועל המרדים, חוזר ומתודה על השגגות?". האם נוכל לגשר בין תפילת משה ובין סדר הוידוי ביום כיפור? נעצור כאן בספרא ונמשיך להעמיק במחלוקת ר' מאיר וחכמים בנוסח הברייתא (מדרש ספרא) שמובאת בגמרא להלן, אבל כבר כעת אנו גם מבינים שהמשנה שהבאנו לעיל, היא כשיטת ר' מאיר.

¹¹ כאן, ביציטוט הספרא בגמרא, מקדים ר' מאיר ומביא כחיזוק לשיטתו את הפסוק מבקשת הסליחה של משה בחטא העגל, אותו פסוק שמובא בסוף הספרא לכאורה כקושייה על שיטת חכמים. אגב, מהדירי הגמרא מפנים כאן לפסוק בשמות לד בחטא העגל, אבל לנו נראה נכון יותר להפנות לפסוק בספר במדבר יד כפי שהערנו לעיל בספרא.

¹² כבר עמדנו בדברינו [החצי השני של הפרשה](#), על המיוחדות של פרק טו בספר במדבר, פרשת שלח לך, מיד לאחר חטא המרגלים. הן לעידוד ותקווה והן להנחיה מה לעשות בעתיד כאשר כל הקהל חוטא. ראו גם דברינו [וכי תשגו](#) בפרשת שלח לך. לאחר "סלחתי כדברך" של חטא המרגלים (פרק יד פסוק יט), בא "ונסלח לכל עדת בני ישראל ולגר הגר בתוכם, כי לכל העם בשגגה" (בפרק טו פסוק כו). כולם פסוקים השזורים בתפילת יום הכיפורים. ובהמשך שם, באה פרשה נוספת של חטא היחיד: "ואם נפש אחת תחטא בשגגה". ראו שם פסוקים, כז-כט, בהם חוזר מוטיב השגגה מספר פעמים. ראו בפרט פסוק כח: "וְיָכַף הַלֵּהָן עַל הַנֶּפֶשׁ הַשֹּׁגֶגֶת בַּחֲטָאָה בְשִׁגְגָה לִפְנֵי ה' לְכַפֵּר עֲלֵיו וְנִסְלַח לוֹ". אחר כך באים פסוקים ל-לא ומדגישים שכלפי המזיד והעושה ביד רמה, היחס הוא אחר לגמרי. ראו שם מדובר גם במגדף.

¹³ חכמים, שיודעים שלשיטת ר' מאיר יש סמך חזק בפסוקים, באים בעיקר מכח ההיגיון, כפי שכבר ראינו בספרא לעיל. הפסוקים שהם מביאים, מטרם להסיט את הדיון לתשתית ההגדרה של עוון, פשע וחטא: מה הם בעצם? מה טיבם? התשובה: עוון הוא מעשה בזדון, פשע הוא מרד (חמור יותר מעוון) ואילו חטא (מלשון להחטיא את המטרה), הוא מעשה בשגגה. מכאן המשך טיעונם הלוגי. אבל הפסוקים שהבאנו בסוף ההערה הקודמת יכולים אולי להוות משקל נגד מסוים לפסוקים החזקים שמביא ר' מאיר.

¹⁴ מתוודים מהקל אל הכבד, אומרים חכמים. אך מיד הם גם מעגנים היגיון זה בפסוקים להוכחת שיטתם. ראו שהפסוקים שחכמים מביאים בהמשך, כולם מנביאים וכתובים, לא מהתורה. שיטת ר' מאיר שישודותיה בפסוקי התורה, עדיין עומדת כצוק איתן. האם אגב אורחא, אנו שומעים על הבדל בין שיטת משה לשיטת הנביאים והחכמים? ראינו כבר מספר פעמים דוגמאות לכך. וכפי שאמרנו ר' מאיר מסכים להגדרות של חכמים, אך הוא חושב שהיא הנותנת, הולכים מהכבד לקל, וכפי שאתם חכמים הסברתם את משה: כיון שהיה מתודה על הזדונות ועל המרדים כאילו הם שגגות לפניו. ואין הבדל בין תפילת משה והוידוי שלנו.

¹⁵ אגב ההתמודדות של חכמים עם הפסוקים שמביא ר' מאיר, כגון זה שאמר משה: "נושא עון ופשע וחטאה", הם פותחים נושא חדש שמי ששב באמת, זדונות נעשים לו כשגגות, ויש שיטה שאפילו כזכויות (יומא פו ע"ב). ולכן מתחילים בזדונות ומבקשים שיהפכו לשגגות ואח"כ מבקשים גם על השגגות. נושא זה משלים את דברינו בדף זה וכבר זכינו לדרוש כאמור גם עליו ביום הכיפורים בדברינו [זדונות שגגות וזכויות](#).

¹⁶ שלא כר' מאיר למרות נימוקיו החזקים, אלא כחכמים.

¹⁷ נראה שקביעתו של רבה בר שמואל בשם רב, לא הצליחה להוריד את הנושא מסדר היום ועדיין בבית מדרשו של רבא נהגו כשיטת ר' מאיר. ואף בגאונים ובראשונים עדיין יש פנים לכאן או לכאן, ראו דברי הרא"ש מסכת יומא פרק ח סימן יט: "והרב אלפסי פסק כרבנן וכן בעל ההלכות ורב פלטיא ורבינו חננאל ז"ל ובתורת הכהנים נמי תניא כרבנן. ורב סעדיה פסק כרבא. וכן פסק הר"ץ גאות

מדרש אגדה (בובר) ויקרא פרק טז – נוסח פשרה?

והיאך היה מתודה, אנא השם חטאתי פשעתי עויתי לפניך אני וביתי, אנא השם כפר נא לעוונות לפשעים ולחטאים שעויתי ופשעתי ושחטאתי לפניך אני וביתי וכו'.¹⁸

ויקרא רבה פרשה ה סימן ח – האריס הטוב

אמר ר' הונא: דוד מן האריסים הטובים היה. בתחילה פתח בקילוס, אמר: "השמים מספרים כבוד אל" (תהלים יט ב). אמרו לו השמים: שמא אתה צריך לכלום? - "ומעשה ידיו מגיד הרקיע". אמר לו הרקיע: שמא אתה צריך לכלום? היה [דוד] מזמר והולך: "יום ליום יביע אומר ולילה ללילה יחווה דעת" (שם ג). אמר לו הקב"ה: מה אתה מבקש? אמר לו: "שגיאות מי יבין?" (שם יג) - מן השגגות שעשיתי לפניך. אמר לו: הרי סלוח והרי מחול לך. אמר לו: "מנסתרות נקני" - מהנסתרות שעשיתי לפניך. אמר לו: הרי סלוח ומחול לך. אמר לו: "גם מזדים חשוד עבדך" (שם יד) - אלו הזדונות. "אל ימשלו בי אז איתם" - אלו עבירות חמורות, "ונקיתי מפשע רב". אמר ר' לוי: אמר דוד לפני הקדוש ברוך הוא: ריבונו של עולם, אתה אלוה גדול ואני חובי גדולים, יאה לאלוה גדול שהוא סולח ומחיל לחובות גדולים. זהו שכתוב: "למען שמך ה' וסלחת לעוני כי רב הוא" (תהלים כה יא).¹⁹

שנה טובה ותטיב לנו החתימה
מחלקי המים

¹⁸ ז"ל ובעל העיטור. והביאו ראייה מדשתק ליה רבא להווא דנחת קמיה, שמע מינה קבלה. והלכה כרבא דהוא בתראה ונהיגי עמא כרבנן". הפסוקים וההלכה כר' מאיר: מהחמור לקל. אבל העם נהגו כחכמים: מהקל אל הכבד.

אם לא נאמר שיש כאן שיבוש גרסה, הרי לנו נוסח משולב שתחילתו כשיטת חכמים והמשכו כר' מאיר. עכ"פ, אין זה מקור יחיד. כך גם מצאנו בפסיקתא זוטרתא (לקח טוב), פרשת אחרי מות דף מז.

¹⁹ כבר הבאנו מדרש אריס זה בדברינו [יודעים לרצות את בוראם](#) ביום הכיפורים. ונראה שאפשר לדון בו בהרחבה ולראות בו צדדים הרבה. השווה למשל עם הסיפור על בן דורדיא שעשה תשובה בבת אחת והשמים והארץ לא נענו לו (עבודה זרה יז. השווה גם עם המחילה ההדרגתית של שלישי, שלישי, שלישי סביב מועדי תשרי (ויקרא רבה ל ז) וכן כל המדרשים על "מעביר ראשון, ראשון". דוד אינו צדיק גמור ללא חטא, דוד גם אינו בעל תשובה שבמחי יד אחת (בשעה אחת) פותר הכל. דוד הוא בעל מזמורי תהלים המתארים את האדם על כל מכאוביו, תקוותיו, נפילותיו ועליותיו. אך, כאמור, לא נדון כאן בכל היבטים אלה של מדרש האריס, רק בקשר לענייננו. נראה שהגישה של דוד היא ברוח שיטת חכמים, מהקל אל הכבד. ככה נוהג אריס טוב, ככה נוהג עבד שמתרצה לאדונו או בן שמתחטא לפני אביו. מתחטא אמרנו! ואנו הרי "אם כבנים, אם כעבדים, עינינו לך תלויות". ראו דברינו [אם כבנים אם כעבדים](#) בראש השנה.